

WWF

KİTAPÇIK

TR

2017

BİR DOĞA KORUMA BAŞARISININ
OTUZ YILLIK HİKAYESİ

DOĞU KARADENİZ'DE
ATMACACILIK: GÜNCEL DURUM
DEĞERLENDİRMESİ 2015

Doğu Karadeniz’de Atmacacılık: Güncel Durum Değerlendirmesi 2015

Bir Doğa Koruma Başarısının Otuz Yıllık Hikayesi

© **WWF-Türkiye (Doğal Hayatı Koruma Vakfı), İstanbul, Türkiye**, Mart 2017

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının tamamı ya da herhangi bir bölümü, WWF-Türkiye ve yazarların izni olmadan, yeniden çoğaltılamaz ve basılamaz.

Bu kitapçık, WWF-Türkiye tarafından yürütölen Kafkasya Ekolojik Koridor Projesi kapsamında hazırlanmıştır. Kafkasya Ekolojik Koridor Projesi, WWF-Almanya ve WWF-Kafkasya Program Ofisi tarafından desteklenmektedir.

Yazarlar: Dr. Oğuz Kurdoğlu (KTÜ Orman Faköltesi, Trabzon), Gernant Magnin

Editörler: Dr. Sedat Kalem (WWF-Türkiye), Özgür Gürbüz (WWF-Türkiye)

Yayına Hazırlayan: Yaz Güvendi (WWF-Türkiye)

Türkçeye Çeviren: Dilek Eylöl Dizdaroğlu

Tasarım: Ender Ergün

Kapak fotoğrafı: Gernant Magnin

Baskı: PrintWorld Matbaa San. Tic. A.Ş.

WWF-Türkiye

Büyük Postane Cad. No: 19, Kat: 5

Bahçekapı 34420, İstanbul

Tel: 0212 528 20 30 Faks: 0212 528 20 40

wwf.org.tr

ISBN: 978-605-9903-13-4

Teşekkür

1987-2015 yılları arasında yapılan çalışmalarla Doğu Karadeniz’deki bu doğa koruma başarısının elde edilmesinde çok sayıda insanın emeği geçti. Bu başarıda katkısı olan bütün isimleri tek tek burada sıralama imkanı olmasa da öncelikle Doğal Hayatı Koruma Derneği’nden (DHKD) başlayarak WWF-Türkiye’yle devam eden çalışmalara yıllarca destek veren Nergis Yazgan ve Murat Yarar’a teşekkür ederiz. Yukarıda adı geçen isimlerle birlikte, 2015 saha çalışmalarına katılan ve bu raporun hazırlanmasında katkıları olan Bahri Ataselim, Folkert de Boer, Tahsin Kurdoğlu, Ahmet Emre Kütükcü, Refik Lakerta, Saadettin Özkazanç, Halit Şatır ve ailesi, Johannes Jansen, Erwin van Maanen, Anna Sandor, Ilke Tilders, Wouter Vansteelant ve Lars Soerink ile birlikte raporun İngilizce çevirisini kontrol eden Simon Delany’e teşekkür borçluyuz. Orman Genel Müdürlüğü’nden Aykut İnce’ye de harika fotoğraflarını kullanmamıza izin verdiği için ayrıca teşekkür ederiz.

1. İÇİNDEKİLER

2. Özet	4
3. Doğu Karadeniz’de Yırtıcı Kuş Göçü	6
4. Doğu Karadeniz’de Atmacacılık	8
4.1. Ön Bilgi ve Yöntem	10
4.2. Atmacaların Yakalanması	11
4.3. Atmacaların Eğitilmesi ve Saklanması	16
4.4. Atmacacılık ve Yöre Halkı	16
4.5. Atmacalar ve Atmacacılık	17
4.6. Evcilleştirilmiş Atmacalar	20
4.7. Atmaca Ticareti	22
4.8. Yakalanan Atmacaların ve Kızılsırtlı Örümcekuşlarının Sayısı	24
4.9. Yırtıcı Kuşların Vurulması ve Yakalanması	25
5. Koruma Çalışmaları	34
5.1. Doğal Hayatı Koruma Derneği’nin Çalışmaları	36
5.2. Kamu Kuruluşlarının Çalışmaları	42
6. Güncel Durum	44
6.1. Uygulanan Yöntem ve Güncelleme Gereksinimi	46
6.2. Bulgular ve Koruma Çalışmalarının Etkileri	46
7. Analiz: Değişimin Nedenleri	51
8. Sonuç Ve Öneriler	54
9. Kaynakça	56

2. ÖZET

Doğu Karadeniz göç yolu ilk olarak 1960'larda tanımlanmış, 1970'lerde yapılan bazı tamamlanmamış sayımlar binlerce yırtıcı kuşun sonbaharda Karadeniz'in doğu kıyısında bir araya geldiğini

göstermişti. Bölgedeki yırtıcı kuş göçünün ayrıntıları 2008 yılında Batum Yırtıcı Kuş Sayımı (BYKS) başlayınca netlik kazandı. Sistematik sayımlar, 2014 yılında Batum'da (Gürcistan) dar bir koridordan 1 milyon 350 bin kuşun geçtiğini ortaya koydu. Bölge insanı, göçmen bir tür olan kızılısrth örümcekkuşunu kullanarak ağlarına çektiği atmacaları yakaladı ve bu yırtıcı kuşlardan yüzyıllarca faydalandı. Yakalanan erkek atmacalar ile arzu edilmeyen dişi atmacalar ve diğer göçmen yırtıcı kuşların önemli bir bölümü kızılısrth örümcekkuşlarını beslemek için kullanıldı.

Yırtıcı kuşların öldürüldüğü bilgisi önceden fark edilmiş olsa da göç yolunun Türkiye tarafındaki bu geleneğini ilk kez 1987'de şimdiki adıyla BirdLife International (ICBP- The International Council for Bird Preservation) ve onun Türkiye ortağı Doğal Hayatı Koruma Derneği (DHKD) araştırdı. Aynı yıl, toplam 15 bin atmacanın yakalandığı ve bunların 3 bin 750'sinin Türkiye'nin kuzeydoğusundaki atmacacılık geleneği nedeniyle telef olduğu hesaplandı. 1987'de toplam 9 bin kızılısrth örümcekkuşunun canlı mühre (yem) olarak kullanıldığı ve kullanılan bu hayvanları beslemek için yılda neredeyse 15 bin yırtıcı kuşun öldürüldüğü tahmin ediliyordu. Doğu Karadeniz'de her yıl yakalanan yırtıcı kuşların toplam sayısının (atmacalar da dahil) ortalama 18 bin 750 olduğu varsayılmıştı.

1990'lı yıllarda DHKD, ICBP'nin 1989 raporunun Türkçesini yayımlayıp dağıtımını yapmıştı. Bölgede öldürülen yırtıcı kuş sayısının fazlalığı, ulusal ve uluslararası ölçekte dikkat çekiyordu. Bunun üzerine DHKD, 1990'ların başında hem Türkiye genelinde hem de yerel düzeyde bilinçlendirme çalışmaları yaparak, binlerce yırtıcı kuşun katledildiğini kamuoyuna duyurdu. Bu çalışmaların sonunda, böyle bir atmacacılık uygulamasının kabul edilemez ve etik değerlere aykırı olduğuna dair bir anlayış birliği oluştu. İlgili kamu kurumları, atmacacılar (yerel avcılar dahil) ve doğa korumacılar arasında gelişen diyalog, tarafların yapıcı adımlar atmasını sağladı. Atmacacılar, atmaca yakalamada kullandıkları kuşları beslemek için yırtıcı kuş eti yerine et veya haşlanmış yumurta yedirmek gibi basit değişikliklere gitmeye başladı. 2003 yılında kabul edilen yeni

YEM OLARAK
KULLANILAN
HAYVANLARI
BESLEMELİK İÇİN
ATMACA VE
DİĞER YIRTICILARI
ÖLDÜRME VAKALARI
NEREDEYSE SON
BULDU

Kara Avcılığı Yasası'nın (4915) ardından getirilen düzenlemelerle belli bir zaman dilimi içinde tutulmasına izin verilen atmaca sayısı iki ile sınırlandırıldı. Zorunlu belgelerin alınmasına yönelik de bir sistem getirildi. Bununla birlikte, bölgedeki atmaccıların sayısı 1990'lardan bu yana önemli ölçüde düştü. Yem olarak kullanılan kuşları beslemek için yırtıcı kuşların öldürülmesi azaldı, neredeyse ortadan kalktı.

2015 yılının sonbaharında Doğu Karadeniz bölgesinde atmaccılığın ve atmaccılığa bağlı yırtıcı kuş avının güncel durumunu ortaya koymayı hedefleyen kısa bir saha çalışması yapıldı. Söz konusu çalışma, 1987 yılından beri aradan geçen 28 yıl içinde aşağıdaki değişimlerin gerçekleştiğini ortaya koyuyor:

- Atmaca yakalayan ve bu kuşları elinde bulunduran kişilerin sayısında yaklaşık yüzde 50 azalma.
- Yakalanan kıvılcırlı örümcekkuşlarının ve atmaccıların sayısında yüzde 50 azalma.
- Yem olarak kullanılan hayvanları beslemek için atmaca ve diğer yırtıcıları öldürme vakalarının neredeyse son bulması.

Bu çalışma, 2015 yılındaki güncel durum ile 1987 yılı arasındaki farkı ele alırken, durumun düzeltilmesi için yapılan işleri bütün detaylarıyla ortaya koyuyor.

Saklandığı yerde
bir atmaccı, Arhavi
yakınları, 2015.

© LARS SOERINK

3. DOĞU KARADENİZ'DE YIRTICI KUŞ GÖÇÜ

Doğu Karadeniz göç yolu Türkiye'de ilk defa 1960'larda tanımlanmış, 1970'lerde yapılan bazı tamamlanamamış sayımlar, sonbahar aylarında binlerce yırtıcı kuşun Karadeniz'in doğu kıyısında bir araya geldiğini göstermişti. Göç

yolunun Gürcistan tarafında, Türkiye sınırının hemen yanındaki Batum'dan da bunu doğrulayan bulgular gelmekle birlikte, bu koridordan yüz binlerce kuş geçtiği ancak 1998 yılında anlaşıldı (van Maanen vd. 2001). 2008 yılında Batum Yırtıcı Kuş Sayımı'nda (BYKS) 800 binin üstünde kuş sayılınca yırtıcı kuş göçünün gerçek boyutları netlik kazandı. Sistematik sayım yöntemleri ve sayımın kapsama alanının belirlenmesi ileriki yıllarda daha da geliştirildi ve 2012 yılında sayılan 1 milyon yırtıcı kuş, göç verilerine damgasını vurdu. Sayımlar 2013, 2014 ve 2015 yıllarında tekrarlandı. En büyük göç, 1 milyon 350 bin kuşla 2014 yılında gerçekleşti. BYKS kapsamında yapılan sistematik çalışmalar, Doğu Karadeniz göç yolunu, dünya üzerinde 1 milyondan fazla yırtıcı kuşun geçtiği dört alan arasına soktu. Diğer alanlar; Veracruz (Meksika), Keköldi (Kosta Rika) ve Eilat (İsrail)'ti (Shirihai vd. 2000; Zalles ve Bildstein 2000, Jansen 2013 içinde). Yırtıcı kuşların göç yollarına ilişkin veriler tam olarak elde edilememişse de, Batum koridorundan geçen bütün kuşların Türkiye üzerinden de geçtiğine kuşku yok.

Sonbaharda kışlama alanlarına giden göçmen yırtıcı kuşlar, her yıl Karadeniz'in doğu kıyılarıyla Küçük Kafkasya dağ sırası arasında kalan dar bir koridorda buluşur. Hava koşulları, özellikle de yüksek rakımlarda uygun rüzgarın varlığı, Batum'u geçtikten sonra hangi kuşların kıyı boyunca bir araya geleceğini belirler (Vansteelant vd. 2014, Vansteelant 2016). Hava iyi olduğunda, çoğu 2 bin 500 metrenin üzerindeki yüksek dağ sıraları boyunca Batum'a uğramadan Çoruh Vadisi üzerinden ilerleyip, iki ilke arasındaki sınıra yakın Borçka'dan geçer. Hava koşulları uygun olmadığında daha uzaktaki güneybatı bölümünü (Rize'ye doğru) takip eder ve bu tarafta peşpeşe gelen vadileri aşmayı denerler. Ancak bu rota, 2 bin 500 metreyi geçen çok sayıda dağ kütlelerini aşmalarını gerektirir. Yırtıcı kuşlar çoğunlukla, Batum'un 120 kilometre güneybatısında kalan Rize'ye ulaşmadan önce güneye döner.

Göçmen kuşların her yıl sonbahar aylarında Doğu Karadeniz'de izlediği göç yolunu ana hatlarıyla gösteren harita. Sağ üstteki rota Çoruh Vadisi'dir.

Aşağıdaki harita, en çok kullanılan göç yollarını gösteriyor. Hava koşulları, daha çok şahin ve kartal gibi süzülen orta büyüklükteki kuşları ve büyük kuşları etkiler. Doğan (*Falco spp.*) ve atmaca (*Accipiter nisus*) gibi daha küçük göçmenler ise kanat çırparak uçar ve göç rotalarını büyük olasılıkla yandan gelen rüzgara göre değiştirir. İkinci gruptaki kuşlar, coğrafi boğazlarda (koridorlarda) bir araya gelmez. Bu türlere bağlı çok sayıda bireyin, bu bölgelerde kümelenen ötücü kuşları yakalayabilmek için kıyı boyunca göç ettiği düşünülür.

4. DOĞU KARADENİZ'DE ATMACACILIK

Bu bölümde sunulan bilgilerin büyük bölümü 1987 yılında yapılmış ve ICBP tarafından 1989'da yayımlanan ilk araştırmalara dayanıyor. Sonraki yıllarda bölgeye yapılan ziyaretler sonucu elde edilen yeni bilgilere göre içerik zenginleştirildi ve düzeltildi.

4.1. Ön Bilgi ve Yöntem

Atmacılık, Türkiye’de uzun zamandır yapılıyor. Kumerloeve (1966), atmacılığın 11. ve 12. yüzyıllardaki hacli seferleri zamanında ortaya çıktığından söz eder. Özellikle Moğolistan, Orta Asya ve Arap Yarımadası’nda ulu doğan (*Falco cherrug*) ve gök doğan (*Falco peregrinus*) gibi türlerle gerçekleştirilen doğancılık, Türkiye’de büyük ölçüde tarihe karıştı. Buna karşılık atmacılık, yalnızca tek bir bölgede, Doğu Karadeniz’de devam ediyor (Sandwith (1856, Bijlsma, 1987). Trabzon yakınlarında atmacalarla avlanmanın popüler olduğundan söz eden Kumerloeve (1966), bölgede yüzlerce atmacacının faal olduğunu düşünüyordu. Atmacaların tuzaklarla yakalanması ve mühre olarak kullanılan kızsırtlı örümcekkuşlarını (*Lanius collurio*) beslemek için diğer yırtıcı kuşların öldürülmesi ilk kez 1970’lerde, Doğu Karadeniz göç yolunu keşfeden İngiliz ornitologların kayıtlarında yer aldı. Woldhek (1980) her yıl birkaç bin arı şahininin (*Pernis apivorus*) bu amaçla vurulduğunu tahmin ediyordu. Avrupa’daki pek çok yırtıcı kuş türünün sayısındaki dikkat çekici azalma üzerine ICBP, 1987 yılında, Türkiye’nin kuzeydoğusundaki atmacılığın boyutlarını ve burada kullanılan yöntemleri ortaya koymayı amaçlayan bir çalışma başlatmaya karar verdi. Söz konusu çalışma, Hollanda’dan ‘Comité Bescherming Trekvogels/ Vogelbescherming’, İngiltere’den ‘Stop the Massacre Committee’ ve bu raporun birinci yazarı, Gernant Magnin’i 31 Ağustos-4 Eylül 1987 tarihleri arasında Rize’de görevlendiren ICBP tarafından finanse edildi. Aslen Arhavili olan ve çalışmanın yapıldığı dönemde İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi’nde yırtıcı kuşlar, atmacılık ve kuşların korunması konusunda bir yüksek lisans tezi hazırlayan diğer yazar, Oğuz Kurdoğlu da ilk günden itibaren bu sürece dahil oldu. Ardından, o yıllarda Türkiye’de yeni kurulmuş ve sonrasında BirdLife’in Türkiye’deki işbirliği ortağı DHKD’nin desteğiyle, 1994 yılında, dernek üyeleri ve yerel gönüllülerle birlikte bölgedeki ilçe, köy ve okullar ziyaret edildi ve yöre halkı ve atmacacılar dan yüzlerce kişiyle görüşüldü. Amaç, atmacaların nerede ve nasıl yakalandığını tespit etmek, bu süreçte yer alan kişileri tanımak ve varsa yakalanan kuşların ticaretiyle ilgili bilgilere erişmekti.

Genel olarak, Doğu Karadeniz’deki atmaca meselesinde rol oynayan üç grup aktör var: Atmacaları bizzat yakalayan kişiler, başkaları tarafından yakalanmış atmacalara sahip olan ve onları bir ev hayvanı gibi besleyenler ve sahip olduğu atmaca ile bıldırcın (*Coturnix coturnix*), nadiren de bıldırcın kılavuzu (*Crex crex*)

avlayan kişiler. Raporun ilerideki bölümlerinde de açıklanacağı gibi, bu üç kategori arasında büyük bir örtüşme sözkonusu. Atmacacılığı bildiren avı için yapan insan sayısının azlığından ötürü raporda çok gerekli olmadığı sürece hepsinin 'atmacacı' olarak adlandırılması uygun görüldü.

4.2. Atmacaların Yakalanması

Atmaca yakalama süreci, ağustos sonu ve eylül başlarında özellikle tarla topraklarında bulunan deliklere sabunlu su döküp veya kazıp danaburnu (*Gryllotalpa gryllotalpa*) yakalayarak başlar. Yakalanan danaburnu, tuzaklı bir kapağı sahip tel kafesin (yerel adı 'ragi') içine yerleştirilir. Bu kapan, göç eden kızılısırtlı örümcekkuşlarını yakalamak üzere arazide kuşun görülebileceği yerlere konur. Yakalanan örümcekkuşları hemen bir çubuğun üzerine bağlanır. Çubuğun üzerinde daha iyi uçanlar seçilir. Yaklaşık bir haftalık eğitim sürecinden sonra, çoğunluğu genç bireylerden oluşan örümcekkuşlarının gözlerine deriden bir bant özenle yapıştırılır ve alt tarafında tüneği görebilecekleri kadar boşluk bırakılır (böylece atmaca yakalamak üzere hazırlanmış 'güme'deki (avcı kulübesi) ağın arkasındaki çubuğa bağlı uçurulan

© OĞUZ KURDOĞLU

Kapanda danaburnu ve ona yaklaşan kızılısırtlı örümcekkuşu.

© GERNANT MAGNIN

Ağaça bir torba ağı, Pazar yakınları, 1994.

© GERNANT MAGNIN

Bir binanın kenarından sarkıtılan torba ağı yakalanmış atmaca, Arhavi, 1987.

© LARS SOERINK

Arhavi'deki bir av dükkânında kızılıstırlı örümcekkuşu kapanı, 2015.

örümcekkuşu atmacanın yaklaştığını göremez, böylece ürkmez ve çılgık atarak kendini *aşığı doğru bırakmaz. Eğer kuş çılgık atıp kendini aşığıya bırakırsa atmaca durumun bir tuzak olduğunu anlar ve derhal yolunu değiştirir*. Daha sonra 50 santimetrelilik ince bir iple bir metre uzunluğunda bir tüneğe (oklava büyüklüğünde bir çubuk) bağlanır. Bir et topağı bu tüneğe yerleştirilir ve her gün değiştirilir. Bu et aslında daha önce, mühreyi (örümcekkuşu) beslemek amacıyla tuzağa düşürülen veya tüfekle vurulan yırtıcı kuşlara aitti.

Atmaca yakalamak için araziye giden kişiler, gözlem noktalarında gizlenebilecekleri basit yapılar (yerel adı 'bek yeri' veya 'çerge') kurar ve üç metre yüksekliğinde üçgen ya da dikdörtgen bir ağ diker. Bazen iki ağı L şeklinde konumlandırırlar. Atmacacı, alçaktan uçan bir atmamacının yaklaştığını gördüğünde, mihre olarak kullandığı, çubuğa bağlı örümcekkuşunu ağın arkasından hafifçe sallar. Kuş bu sayede kısa bir ipe bağlı uçmaya, havada dans etmeye başlar. Kuşa odaklanan atmamacının ağa çarpması ile hafifçe yanlardan desteklenen çubuklara bağlı olan ağlar katlanır ve atmaca yakalanır. Atmacacılar, ihtiyaç duymadığı farklı türden yırtıcı kuşları veya beğenmedikleri atmamacaları hemen bırakır,

© LARS SOERINK

Kızılısırtlı örümcek kuşu, Hopa, Eylül 2015.

Ağa çarptığı an fotoğraflanan bir atmaca. 2015 yılında Gürcistan'da çekilmiştir. Gürcistan ve Türkiye'de kullanılan yakalama yöntemleri aynıdır.

diğerlerini bir parça tülbente sarıp eve götürür.

Bazı durumlarda atmacacılar, gözlem noktalarında ve orman içindeki geçit yerlerinde 'torba ağ' adını verdikleri araçları kullanır. Bunlar, atmacaların avı şaşırtmak için yüksek hızda uçtuğu düşünülen, kenarlarda ya da sırtlarda, binalar ya da ağaçlardan sarkıtılan bir metrekairelik ağlardır. Atmacacı ağı her gün kontrol eder. Yakalanan kuşların ağda uzun süre fark edilmeden takılı kalabileceği ve ölebileceği için bu yöntem eleştirilmiş ve 1990'lı yıllarda DHKD tarafından reddedilmişti. O zamanlar yeni kurulan atmacacı dernekleri de bu ağların kullanımına karşı çıkmıştı.

Atmacacılık en çok, Rize'nin hemen doğusundan başlayan ve Gündoğdu, Çayeli, Pazar, Ardeşen, Fındıklı, Arhavi, Hopa ve Kemalpaşa'yı kapsayan yaklaşık 100 km uzunluğunda ve 15 km genişliğindeki sahil şeridinde yapılır. Bölgede, atmaca yakalamak için uygun yüzlerce alan vardır. Atmacacılar, bu amaçla kullanabilecekleri yerleri önceden hazırlar, hava koşullarına ve göç eden atmacaların sayısına ve davranışına göre kendilerine en uygun olanı seçer. Bu alanlar çoğunlukla deniz seviyesinden 700 metre yüksekliktedir. Ancak atmacacılar bazen 2 bin metre yükseklikteki gözlem noktalarına kadar da çıkabilir. Yoğun bitki örtüsü

içinde atmacayı yakalayacak yerleri bulmak kolay olmasa da genellikle dağ yamaçları ya da bu yamaçların yakınları tercih edilir. Bu bakımdan en gözde yerlerden biri, çok sayıda atmacacının toplandığı Arhavi sırtlarındaki İsina Tepesi'dir. Bu tepedeki birkaç yamaç orman yangınlarından sonra yeniden ağaçlandırıldığı için bekleme yerleri (bek yeri/çerge) görece açık bir alandır. Yine, Arhavi Sazlık mevkii ile iç kesimlerdeki Borçka ve Murgul tarafında atmacaların daha yüksek rakımlarda yakalandığı birkaç alan vardır. Göç yolu üzerindeki alanların birkaçı sınır üzerindeki askeri bölgede yer aldığı için 2000'lerin başına kadar buralara girmek imkansızdı. Günümüzde, az sayıda da olsa, birkaç kişinin bu alanlara atmaca yakalamak için gittiği biliniyor.

Atmacacılıkta kullanılan eski yöntemlerden biri, Türkiye'nin kuzeyi ve batısındaki ormanlarda üreyen atmaca yavrularının yuvası alınmasıdır. Ancak bu yöntem yasadışı olduğu için nadiren görülür. İnsan eliyle büyütülen kuşların ne gibi avantajlara sahip olduğu konusunda kesin bir bilgi yoktur. Daha uzun bir alıştırma ve eğitim sürecinden geçen atmacaların daha iyi bildiren avcısı olduğu iddia edilemez. Üstelik uçsuz bucaksız orman denizinde her sonbahar göç eden kuşun yuvasını bulup yavrularını almak ve yetiştirmek çok daha zahmetli bir iştir.

Pazar'daki bir kahvehanede atmacalar, 2015.

© LARS SOERINK

4.3. Atmacaların Eğitilmesi ve Saklanması

Atmacacılıkta yalnız dişi atmacalar rağbet görür. Uçarken tanınmadan yakalanan erkek atmacalar derhal salıverilir. Evde, atmacaların iki bacağına kaliteli deriden bir sicim takılır. Karın çevresine sarılan ve deri sicimle bacaklara bağlı pamuklu kumaştan yapılan bağın amacı, kuş tüneğinden düştüğünde ya da aniden atılıp uçtuğunda belinin kalçadan çıkmasını engellemektir. Bu nedenle bu beze 'bel bağı' denir. Bacaklarından birine (bazen iki bileğe) küçük birer metal zil takılırken, biraz daha büyük bir zil sırtın aşağı kısmına, orta kuyruk dibine yerleştirilir.

Atmacacıların 'eğitim'den kastettikleri, sahibinin atmacayı kolunda taşıyarak, okşayarak ve küçük et parçalarıyla besleyerek insanlarla temasa alıştırmasıdır. Bunun yanında bazı kişiler, atmacayı bildircinin tadına alıştırmak için Türkiye'de yaygın bir şekilde üretilen ve genellikle kolay erişilebilen canlı bildircin kullanır.

Gün içinde kuşlar, genellikle dükkânların ve kahvehanelerin dışında ya da atmacacının evinin bir kenarında bulunan tüneklere yerleştirilir. Gece olunca bir ahır ya da kulübe içindeki tüneklerine alınır. Et ya da yumurta ile beslenirler. Bazı atmacacılar onları nadiren bir serçe (*Passer domesticus*) ya da güvercinle (*Columba livia domestica*) besleyebilir. Bunun amacı, atmacanın sağlığı için çok önemli olan kursağının temizlenmesini sağlamaktır.

4.4. Atmacacılık ve Yöre Halkı

Çok çeşitli yerel toplulukların bir arada yaşadığı Kafkasya, dünyanın en kozmopolit bölgelerinden biridir. Böylesine farklı insanların yaşadığı bölgede atmacacılığa yönelik ilgi, Mingrellere atfedilen "mutluluk; iyi bir at, köpek ve atmaca sahibi olmaktan geçer" atasözünde gizlidir. Atmacacılık faaliyetinin bu yerel topluluklardan miras kaldığı yaygın bir kanıdır.

Atmacacıların çalışma alanında yaşayanların büyük bir çoğunluğunu oluşturan ve kendi dilleriyle Kafkasya'nın kadim halklarından biri olan Lazlar, Roma İmparatorluğu döneminde gelişen ve milattan sonra 4. yüzyılda Hristiyanlığı kabul eden Lazika Krallığı'ndan gelir. Kimi araştırmacılar tarafından Saka Türklerinin bir kolu olarak da değerlendirilen bu halkın yaşadığı bölge, sonraki yüzyıllarda Bizanslılar, Persler ve yerel Gürcü kuvvetlerin kontrolünde kaldı. 13. yüzyılda Moğollar tarafından alınsa da, 1461 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası oldu ve bundan sonra bölgede Türk nüfus hakim duruma geçti. Bugünkü sınırla-

rı 1920 yılında çizilen bölge halen Türkiye ve Gürcistan arasında iki bölüme ayrılmış durumda. Osmanlı İmparatorluğu yönetimi altında çoğunlukla müslüman olan Lazlar kültürel kimliklerini büyük ölçüde koruyor. Bugün, yaklaşık 75 bin kişilik bir nüfus, Türkçe dışında, yazısız ve dört kadim Kafkas dilinden biri olan Lazcaı konuşabiliyor. Bölgede yerleşik Türk kökenlilerin önemli bir bölümü de yüzyıllardır devam eden etkileşim sayesinde bu dili öğrenmiş durumda (Anonim 2016).

Bugün, Doğu Karadeniz’de atmacacılık yapanların çoğunlukla Laz kökenli olduğu düşünülse de, bu gelenek yüzyıllardır Türk kültüründe de yer alır. Zira atmacacılık, eski Türklerden beri Orta Asya, Selçuklu ve Osmanlılarda özel teşkilat yapısına bağlı olarak büyük bir ihtişamla sürdürülen bir av organizasyonu olarak bilinir. Bu nedenle, bölgeye atmacacılığın gelişini özellikle Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilmesine bağlayan görüşler de vardır (Kurdoğlu, 1988).

4.5. Atmacalar ve Atmacacılık

Atmacalar geçmişte üç amaç için yakalanırdı: Padişah ve saray erkânının atmacacılık yapabilecekleri kuşları tedarik etmek, yöre halkının beslenme amaçlı avlanabilmesini sağlamak ve evde yabani bir hayvana sahip olma zevkini yaşamak. Atmacalar en çok, bölge üzerinden göç eden bıldırcımları avlamak için kullanıldı. 1960’lara kadar, Karadeniz köylerinin hepsi yollarla birbirine bağlanmadan, izole bir durumdayken, atmacayla bıldırcım yakalamak çok yaygındı. Yakalanan bıldırcımlar, toprak

Arhavi’de 1993 yılında yapılan, kaidesiyle 4,80 metre boyunda, atmacacılığın betimlendiği Türkiye’deki ilk heykel.

© OĞUZ KURDOĞLU

Kızılısırtlı örümcek kuşlarının gözlerinin üzerine deri kapaklar konuluyor.

Pazar'da atmacıların kalesi olan bir çay bahçesi, 2015.

**KURDOĞLU'NUN,
2013-2014
YILLARINDA BÖLGEDE
GÖRÜŞTÜĞÜ 224
ATMACACININ
YÜZDE 10'UNDAN
AZI BILDİRCİN
AVINA GİTMEME
İSTEKLI OLDUĞUNU
SÖYLERKEN, GERİ
KALANI BU GELENEĞİ
SÜRDÜRMEİNİN
BAŞLIÇA NEDENİNİ,
ATMACA SEVGİSİ
OLARAK AÇIKLIYOR**

küplerde salamura yapıp kışa saklanırdı. Rize'den Gürcistan sınırına kadar uzanan sahil yolu 1970'lerin ortalarında tamamlandı. Son yıllarda doğal alanlara erişimin kolaylaşması, av tüfeklerinin ucuzlayarak yaygınlaşması, bildircin sayısının önemli ölçüde azalması ve insanların yaşam biçiminde ortaya çıkan değişim, atmacayla bildircin avını Doğu Karadeniz'de toplumsal yaşamın sıradışı bir parçası haline getirdi (BirdLife International, 2015). Artık günümüzde çok az sayıda insan, eylül sonu ve ekim başında sahil boyunca uzanan açık alanlarda atmaca uçurmaya gidiyor. Bu etkinlik eskisi gibi yoğun katılımlı ya da uzun süreli olmuyor. İnsanların, bildircin avı için, Karadeniz'in en az 300 kilometre uzağında yer alan ve arabayla beş saatte (20 yıl önce yedi saatte) gidilebilen Ardahan ve Kars tarafındaki düzlüklere atmacalarını götürdüğüne dair anlatılan hikâyelerle doğruluk payının az olduğu ve abartıldığı söylenebilir.

Kurdoğlu'nun, 2013-2014 yıllarında bölgede görüştüğü 224 atmacacının yüzde 10'undan azı bildircin avına gitmeye istekli olduğunu söylerken, geri kalanı bu geleneği sürdürmenin başlıca nedenini, atmaca sevgisi olarak açıklıyor (Kurdoğlu 2016).

İnsanlar genellikle pazar günleri, atmacayla avlanmak için geniş nehir yatakları ya da kıyı şeridi üzerindeki mısır ve çay bahçeleri ya da açık alanlarda dolaşır. Kıyı şeridi üzerindeki doğal alanlar, 2010 yılında Doğu Karadeniz Sahil Yolu'nun tamamlanmasıyla daha kırılğan bir hale gelmiştir. Atmacayı bir mızrak pozisyonunda elinde tutarak yürüyen avcının önünde bir bildircin ürküp uçtuğunda atmaca hafif bir mızrak atma hamlesiyle fırlatılır ve atmacanın bildircini yakalayıp en kısa sürede bir yere tünemesi beklenir. İyi eğitilmemiş bir atmaca av sırasında nadiren kaçıp gidebilir. Bu durumda, ayaklarına bağlanmış ziller kuşun bulunmasına yardımcı olur.

Van Maanen vd. (2001), Gürcistan'da atmacayla avlanmanın iki yolu olduğundan söz eder. Bunlardan birincisi, yurtdışında betimlenen *Laz stili*, diğeri ise atmacanın, sahibinin kolundan uçtuğu *Gurian stili*dir. İkinci yöntem Türkiye'de görülmediği gibi, 2015 yılındaki Gürcistan ziyaretinde de *Gurian* yönteminin uygun olduğunu söyleyen kimseyle karşılaşılmamıştır. Bölgenin yoğun bitki örtüsü göz önüne alındığında atmacaların doğal olarak zaten avlanabileceği düşünülebilir. Ancak ürken bildircinin ilk uçuş hızı dikkate alındığında, atmacaya ilk mesafeyi kazandırmak için bir mik-

tar ileri fırlatılması ona avantaj sağlayabilir (krş. Turkish Falconry, 2013).

4.6. Evcilleştirilmiş Atmacalar

Eylül ayının ilk yarısında yakalanan atmacalar özellikle erkekler tarafından, eylül-ekim aylarında ev hayvanı olarak saklanır. Genel olarak yukarıda adı geçen yerlerde ya da sahil şeridinde yer alan çiftlik evlerinin bir köşesindeki tüneklerde bu kuşlarla karşılaşmak mümkündür. İç kesimlerdeki köylerde atmaca sahipliği daha az olsa da, sahil kesimine yakın köylerde ve ilçe merkezlerinde sahipleri tarafından kolda gezdirilen veya dükkanların ve çay bahçelerinin önünde tüneklerde sergilenen

© GERNANT MAGNIN

Atmacasını bildircına salmaya (fırlatmaya) hazır bir atmacacı, Pazar, 1987.

atmacalara sık sık rastlanır. Atmacacı derneklerinin ortaya çıkışıyla belli kahvehanelerde toplanılmaya başlanmıştır. Özellikle Arhavi, Hopa, Ardeşen ve Pazar'da aynı anda 30'a yakın atmaca görülebilir. Bu mekanlarda herkes kendi atmacasının hünerlerini anlatırken, onları yumurta ya da et parçalarıyla besler. Hatta kaybettikleri ana uçma teleklerini ya da kuyruk tüylerini özenle yerine oturtmak gibi ilkyardım operasyonlarını bile gerçekleştirebilir. Bu işlemler çoğu zaman yardımlaşarak yapılır. Atmacaya sevgiyle yaklaşılması ve ona kötü davranmaktan kaçınılması telkin edilir. Çoğu avcı için atmacalar, özenle ve sevgiyle beslenip eğitilen kutsal varlıklardır.

Esaret altındaki atmacalardan bir bölümünün (yüzde 5-yüzde 10) 'kursak hastalığı' olarak adlandırılan rahatsızlık sonucu öldüğü tahmin edilir. Siyah renkli akıntı ve kusma ile kendini gösteren bu hastalığın tedavisi ne yazık ki kolay değildir. Bu hastalığın genellikle kuş yakalandıktan hemen sonra ortaya çıkması, özgür yaşamaya alışkın atmacaların yakalanma ve aniden esaret altında kalma sonucu yaşadıkları şok ve buna bağlı travmadan ileri gelebilir.

Bununla birlikte, hastalığın her yıl eylül ayının son döneminde yaygın bir şekilde görülmesi salgın olabileceği düşüncesini de

Pazar'da atmacasıyla gururlanan bir atmacacı, 2015.

© LARS SOERINK

akla getirir. Öte yandan, geleneksel takvimlerde 28 Eylül 'kestane karası fırtınası' olarak geçer. Genellikle bu tarihlerde görülen atmaca hastalığının 'kestane karası' olarak adlandırılmasının bir tesadüf mü, yoksa yalnızca soğukların gelmesiyle mi ilgili olduğu tam olarak bilinmez.

Yakalanan atmacaların çok azı yıl boyunca tutulur. Çoğu ekim sonu ile kasım ortası arasında salıverilir. Az sayıda elde tutulanlara ise ikinci yıldan itibaren artık '*saklı atmaca*' denilir.

Atmaca sahiplerinin, atmacalarını seyahatleri sırasında yanında taşıdığı da görülür. Atmacalarıyla İstanbul'a kadar gelenler bile vardır. Atmacacı sertifikalarının bir bölümü burada verilir. Karadeniz kıyısındaki başka yerlerde de atmaca yakalayan insanlar olsa da kuşların çoğunun bu çalışmaya konu alanda yakalandığı bilinir.

4.7. Atmaca ticareti

Suudi Arabistan ve Orta Asya'dan gelen bazı tüccarların atmacalara çok yüksek ücretler ödediği söylenmekle birlikte, bu büyük tutarların özellikle '*ispiri*' diye adlandırılan ve az görülen büyük, güçlü ve beyaz (albino) atmacalar için ödendiği ve nadiren gerçekleştiği bilinir. Eylül ayında göç nedeniyle bölgede sayıları artan atmacaları yakalayan avcılar, bunları akraba ve arkadaşlarına hediye eder ya da cüzi bir fiyat karşılığında

Ana kuyruk teleklerinden birini kaybetmiş bir atmacanın kuyruğu yapıştırıcı ve ince çubuk kullanılarak eski haline getirilmeye çalışılıyor, Pazar, 2015. (Solda)

Atmacasıyla bir adam, Fındıklı, 1987. (Sağda)

© LARS SOERINK

© GERNANT MAGNIN

**ESARET ALTINDAKİ
ATMACALARDAN
BİR BÖLÜMÜNÜN
(YÜZDE 5-YÜZDE
10) 'KURSAK
HASTALIĞI' DENİLEN
RAHATSIZLIK SONUCU
ÖLDÜĞÜ TAHMİN
EDİLİR**

Yerel atmacacılar ve
atmacaları, Ardeşen,
1987.

başkalarına satar. Bu durumların dışında düzenli bir ticaret söz konusu değildir. Zaten atmaca ticareti yasak olmakla beraber geniş bir kesim tarafından da etik bulunmaz.

Bu konuda Türkiye ile Gürcistan arasında kayda değer bir alışverişin yapıldığı yapılmadığı, bu rapor yazılırken araştırılmış (2015) ve güvenilir kaynaklarla yapılan kişisel görüşmeler sonucunda yapılmadığı kanaatine varılmıştır. Atmaca ticaretinin yasadışı olmasının yanı sıra, bunu teşvik edecek yüksek bir maddi motivasyon da söz konusu değildir. Ancak, az sayıda gökdoğanın her yıl yüksek fiyatlara satıldığı tahmin edilir.

Aynı şekilde, kızsırtılı örümcekkuşlarının ya da danaburnunun ticaretine ilişkin herhangi bir kanıt yoktur. Ancak danaburnu yakalamakla uğraşmak istemeyen bazı atmacacıların, köylerindeki küçük çocuklara, topladıkları danaburnu karşılığında 3-5 TL gibi küçük ödemeler yaptığı bilinir. Bölgede, atmaca zili, bağ ve kızsırtılı örümcekkuşu kapanlarının satıldığı sembolik bir piyasa da vardır. Bu gereçlerin çoğu yerel olarak üretilir ve genellikle atmacacılar tarafından elde yapılır. Ağlar, satın alınabildiği gibi atmacacılar tarafından da yapılabilir ve çok yıpranmadıkları için yıllarca kullanılabilir.

© GERNANT MAGNIN

4.8. Yakalanan Atmacaların ve Kızılsırtlı Örümcekkuşlarının Sayısı

1987 yılında yapılan çalışma ile, bölgede toplam 15 bin atmacanın yakalandığı, bunların yaklaşık 3 bin 750'sinin (yüzde 25) erkek veya cıız dişiler olduğu ve mühreleri beslemek için bir bölümünün sonradan kesildiği ya da hastalığa yenik düştüğü ortaya konuldu. Bu kuşlardan 4 bin 950 (yüzde 33) bireyin atmacacılığa uygun olmadığı için yakalanır yakalanmaz serbest bırakıldığı, kalan 6 bin 300 (yüzde 42) bireyin ise esaret altında tutulduğu ve göçe devam edemeyecek kadar doğaya geç salındığı,

Atmacasıyla bir çocuk,
Ardeşen, 1987.

© GERNANT MAGNIN

ATMACALARIN
HAYATTA KALMA
SAYISINA YÖNELİK
YENİ ÇALIŞMALAR
YAPILANA DEK,
O DÖNEMDE
YAKLAŞIK 3 BİN 750
ATMACANIN DOĞU
KARADENİZ'DEKİ
ATMACACILIK
GELENEĞİ NEDENİYLE
ÖLDÜĞÜ GERÇEKÇİ
BİR TAHMİN OLARAK
KABUL EDİLEBİLİR

bu yüzden de kışın yüksek yaylaları geçerken açlık ve soğuktan donarak öldüğü tahmin ediliyordu. Özetle, yaklaşık 10 bin atmacanın Türkiye'nin kuzeydoğusundaki atmacacılık geleneği nedeniyle telef olduğu düşünülüyordu.

Ancak bölgede yapılan yeni sayım ve araştırmalar atmacaların nadiren Sahra'ya kadar göç ettiğini ve aslında çoğunun kışın Türkiye ve komşu ülkelerde hayatlarını sürdürebileceğini ortaya koydu. Veriler oldukça sınırlı olmakla birlikte, Batum'daki yırtıcı kuş izleme çalışmaları kapsamında Gürcistan'da yaklaşık 300 atmaca (çoğu göçmen ve bazıları da yaz-kış orada yaşayan) halkalandı. Gürcistan'ın orta kesimlerinde 2014'ün Ekim ayında bir kesiminde yer alan Tokat'ta ölü bulundu. Bu da atmacaların bir bölümünün Türkiye'de kışladığını gösteriyor (<https://ringbase.org/rings/16270/>). Atmacaların hayatta kalma sayısına yönelik yeni çalışmalar yapılana dek, o dönemde yaklaşık 3 bin 750 atmacanın Doğu Karadeniz'deki atmacacılık geleneği nedeniyle öldüğü gerçekçi bir tahmin olarak kabul edilebilir.

Yine 1987'de yapılan çalışmaya göre, yıl boyunca toplam 9 bin kızsırsırlı örümcekkuşunun yem olarak kullanıldığı tahmin ediliyordu. Kızsırsırlı örümcekkuşlarının tümünün kışı Sahra'da geçirdiği ve büyük olasılıkla ekim ortasında salındığında göç etme becerisini yitirdiği düşünülürse, büyük bölümünün kışı atlatamadığı varsayılabilir.

4.9. Yırtıcı Kuşların Vurulması ve Yakalanması

Çok sayıda tarihi kaynak, yırtıcı kuşların atmacacılık faaliyetleriyle bağlantılı olarak vurulmasından söz eder. 1987'deki çalışma sırasında, özellikle canlı mühre olarak kullanılan kızsırsırlı örümcekkuşlarının sezon boyunca duyduğu besin gereksinimini karşılamak için çeşitli büyüklükte yırtıcı kuşların yakalandığı ve vurulduğu doğrulanmıştı. Bununla birlikte atmacaların nadiren yırtıcı kuş etiyile beslendiği bilinir. 1987'de atmacacı bek yerlerinin (güme/çerge) etrafı boş fişekler ve yırtıcıların koparılmış kanatlarıyla doluydu. 25 gümenin (ki o zaman bunlardan 15'i kullanılıyordu) bulunduğu Arhavi yakınlarındaki İsina Tepesi ve 13 gümenin bulunduğu (dokuzu o dönemde kullanılabilir durumdaydı) Hopa yakınlarındaki Opurmole Tepesi gibi en popüler atmaca yakalama alanlarında çoğu günler yoğun tüfek sesleri duyuluyordu. O yıllarda neredeyse bütün atmacacılar tüfek taşıyordu.

Küçük kartal, yemlikler için yiyecek olacak.

Bir kerkenez, daha sonra yemi olacağı mühreye dalış uçuşu yaparken, İsina Tepesi, Arhavi, 1987.

1987'de avcılar, pahalı olan fişekleri daha az harcamak adına yırtıcı kuşları canlı yakalamayı tercih ediyordu. Atmaca dışında balık kartalı (*Pandion haliaetus*), yaz atmacası (*Accipiter brevipes*), delice (*Circus spp.*), kara çaylak (*Milvus migrans*), delice doğan (*Falco subbuteo*), kerkenez (*F. tinnunculus*) ve küçük kartal (*Hieraetus pennatus*) gibi ağa düşen uzun bir kuş türü listesi vardı. Yakalanan kuşlar, genelde kızsırtlı örümcekkuşları besleninceye kadar canlı tutuluyor, daha sonra kanatları vücutlarından ayrılarak kaba bir şekilde katlediliyordu. Yalnızca göğüs kasları, mühreyi, tuzak için kullanılan kuşu, beslemek için kullanılıyordu. Erkek ya da uygun görülmeyen atmacalar da aynı amaçla öldürülebiliyordu.

Arhavi çevresindeki 25 atmacacıyla yapılan görüşmelere ve saha gözlemlerine dayanarak 1987 yılı boyunca tutulan her atmaca için başka bir yırtıcı kuşun yakalandığı ya da vurulduğu ve bununla kızsırtlı örümcekkuşlarının beslendiği tahmin ediliyordu. O dönemde, Doğu Karadeniz'de her yıl öldürülen yırtıcı kuş sayısı (atmacalar da dahil) 18 bin 750 civarındaydı.

Mührelerinin taze et gereksinimini karşılamak için ilk kez 1987 yılında kaydedilen ve 2015 yılında hala kullanıldığı görülen bir başka tuzak, artı şeklinde birbirine bağlanıp alüminyum folyoyla kaplanmış ve ağın arkasında bükülmüş iki küçük tahta parçası ya da kibrit çöpüydü. Oradan geçen arıkuşları sıklıkla bu yöntemle yakalanıyordu.

© GERNANT MAGNIN

Atmacacı ve arıkuşu tuzağı, Pazar, 1987.

© GERNANT MAGNIN

Arıkuşu tuzağı, Arhavi, 2015.

Doğu Karadeniz'de yırtıcı kuşların yalnızca canlı mükhre olarak kullanılan kuşları (ğaço) beslemek için vurulduğunu öne sürmek yanlış olmaz. Komşu ülke Gürcistan'da yaygın bir gelenek olan arı şahinlerinin yenerek tüketilmesine ise Türkiye tarafında rastlanmaz. 1930'larda Arhavi'de doğmuş çok sayıda insandan elde edilen bilgilere göre, İkinci Dünya Savaşı ve öncesindeki kıtlık dönemlerinde bile yırtıcı kuş eti tüketilmemiş. Bunun gerisinde ahlaki ve dini nedenler vardır.

Türkiye'nin diğer bölgelerinde tuzakla sistemli yırtıcı kuş avına ilişkin bilgiler daha çok Hatay kaynaklı (ör. Meyburg, 2005). Artvin Çoruh Üniversitesi'nden bir öğrencinin 2006 yılında yaptığı anket çalışması, bölgede yırtıcı kuşların tüketiliyor olabileceğini gösteriyor (O. Kurdoğlu, kişisel iletişim). Türkiye'nin güney bölgelerinde yırtıcı kuş avı büyüklüğünün ve uygulanan yöntemlerin daha iyi anlaşılabilmesine yönelik sistematik araştırmalara ihtiyaç var.

1987 yılında çekilen bu fotoğraflar, silahlı atmacacılar ile yakalanan ya da vurulan yırtıcı kuşları gösteriyor.

© GERNANT MAGNIN

1 Ekim 1987 günü, İsina Tepesi'nde bir atmacacı gümesinin çevresinden toplanan çayır delicesi, kerkenez ve bir yaz atmacasına ait kanatlar ve hayvan parçaları.

© GERNANT MAGNIN

Küçük kartal vurmuş bir atmacacı.

Sonradan yem yapılmak üzere yakalanmış bir çayır delicesi ve atmacacı.

Yem yapılmak üzere yakalanmış bir delice doğan.

Bir ipin ucunda şahin.

Atmacacı ve torunu, gümelerinin önünde.

© GERNANT MAGNIN

Çakırlar çok nadiren yakalanır.

© GERNANT MAGNIN

Gökdoğanlar çok nadiren yakalanır.

© GERNANT MAGNIN

Yakaladığı atmaca ve mühreyi besleyeceği bozkır delicesiyle eve dönen atmacacı.

© GERNANT MAGNIN

Yakalanmış bir dişi çayır delicesi.

© GERNANT MAGNIN

Bir kızılısrıtlı örümcekkuşu yemi olan yaz atmacası.

© GERNANT MAGNIN

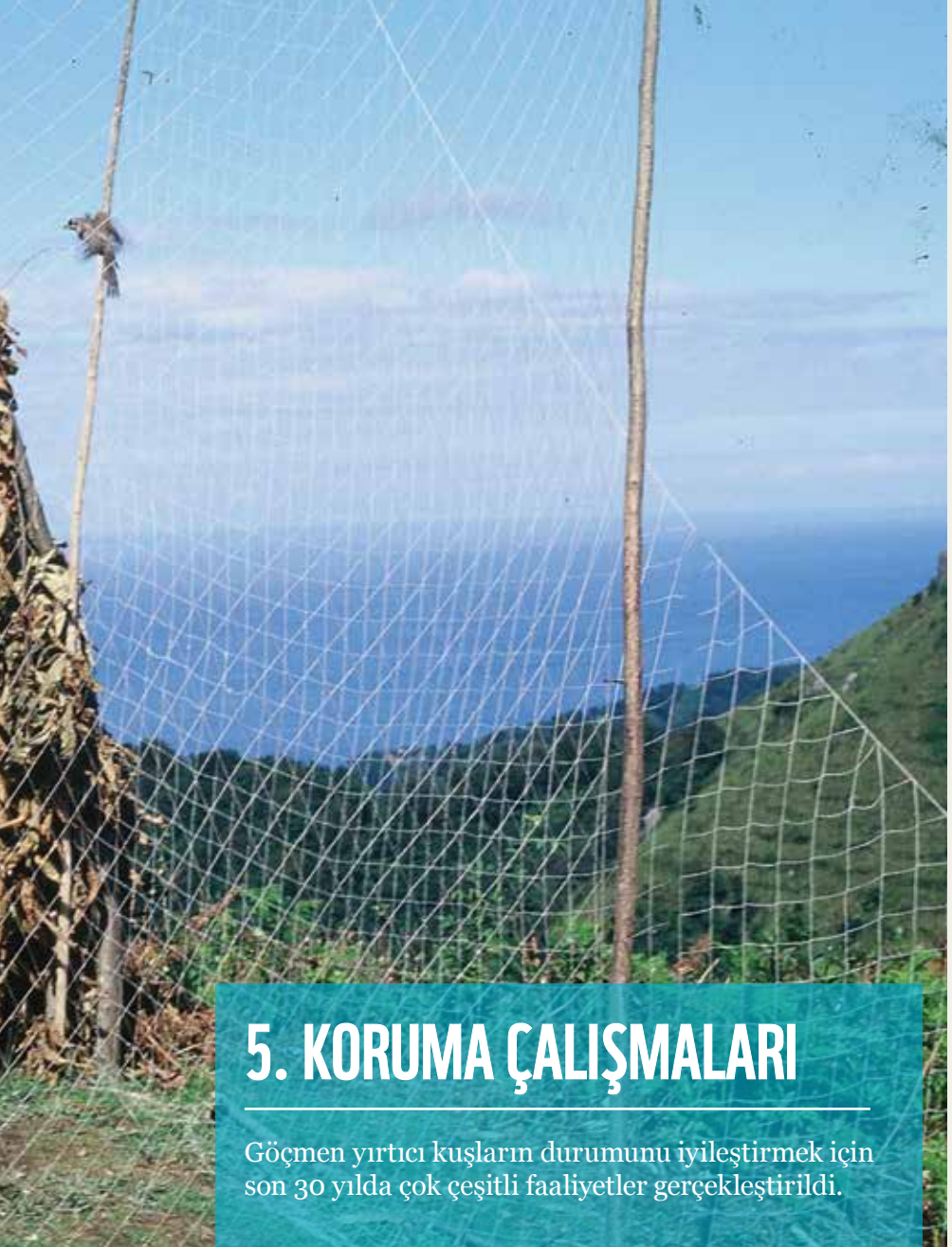
Tünekte erkek atmaca normalde yem için öldürülür ya da serbest bırakılırdı.

© OĞUZ KURDOĞLU

Torba ağ ile yakalanan balık kartalı nadir görüldüğü için bir tüneğin üzerinde sergileniyor:

5. KORUMA ÇALIŞMALARI

Göçmen yırtıcı kuşların durumunu iyileştirmek için son 30 yılda çok çeşitli faaliyetler gerçekleştirildi.

5.1 Doğal Hayatı Koruma Derneği'nin Çalışmaları

DHKD, 1990 yılında ICBP (1989) raporunun Türkçesini yayımlayıp dağıtmıştı. Türkiye'nin kuzeydoğusunda yırtıcı kuş katliamının sürmesi ulusal ve uluslararası düzeyde dikkat çekti ve bir stratejinin geliştirilip eyleme geçilmesine karar verildi. DHKD, ana hatları Kurdoğlu (1988) tarafından sunulan yaklaşımı bir başlangıç noktası olarak benimsedi ve şu tespitleri yaptı:

- Doğu Karadeniz'deki atmacacılık geleneği ve bu amaçla kızılsırtlı örümcekkuşlarının ve atmacaların yakalanması kabul edilebilir;
- Ancak yırtıcı kuşların, mihre olarak kullanılan kuşları beslemek için öldürülmesi kesinlikle sona erdirilmelidir;
- Torba ağla yakalama ve yuvadan yavru alımı da kesinlikle durdurulmalıdır;
- Atmacacılarla işbirliği başlatılmalıdır;
- Türkiye'de yırtıcı kuşların gereksiz yere öldürülmesinin etik olmadığı gibi kültürel bakımdan da kabul edilemeyeceği vurgulanmalıdır.

Türkiye o dönem bu konudaki bütün uluslararası sözleşmelere imza atmıştı ve o günlerde Doğu Karadeniz'de yapılan her türlü atmacacılık yasadışı kabul ediliyordu. Ancak DHKD bu geleneğin yaygınlığını ve uygulamanın ölçeğini göz önünde bulundurarak, sözkonusu gerçeğe bütünüyle karşı çıkmanın işe yaramayacağını düşünüyordu. Bununla birlikte, zamanla bir stratejik yaklaşım geliştirildi; atmaca ve kızılsırtlı örümcekkuşlarının yakalanması ve saklanmasını yasal hale getirecek çözüm geliştirme noktasına gelindi. Bu aslında, iki kuş türünün ulusal av mevzuatındaki konumunun değiştirilerek yakalanmalarının yasal bir zemine oturtulması anlamına geliyordu.

ICBP (1989) raporunun Türkçesini yayınladıktan sonra DHKD, 1990'dan itibaren, ulusal ve yerel işbirliği ortakları ile birlikte sorunu siyasi düzleme taşıdı. DHKD raporunun çıktılarını içeren yazılar, gazetelerde yayınlanan makaleler, haberler ve televizyon programları konuyu sürekli canlı tuttu. İlgili bakanlıklardaki (özellikle o zamanki adıyla Orman

Bakanlığı) kilit karar vericiler, bu konuda DHKD'yle aynı çizgiye geldi. Yıllar boyunca, atmacacılarla sayısız toplantılar yapıldı. 1994'te başlatılan eğitim kampanyası, toplumu bilgilendirme konusunda tetikleyici bir etki yarattı. Kampanya kapsamında DHKD, atmacacılara yem olarak yırtıcı kuş eti yerine sığır eti ve haşlanmış yumurta kullanmalarını önerdi. Aynı yıl Arhavi'de ilk yerel atmaca derneği kuruldu. Yerel destekçiler, yırtıcı kuşları vurmanın etik olmayan bir davranış olduğunu vurgulamak amacıyla 'saygı', 'günah' gibi anlamlı ifadeleri yoğun bir şekilde kullanmaya başladı. Bazı toplumlarda uygunsuz bulunabilecek bu yaklaşımın Doğu Karadeniz örneğinde epey işe yaradığını belirtmek gerekir.

DHKD, 1990'ların ortasında ise, yırtıcı kuşları yakalamada vahşi bir yöntem olan 'torba ağların' kullanımına odaklandı (Bölüm 4.2). Yöre halkı zamanla bu fikri desteklemeye, atmacacılar da vazgeçmeye başladı. Sözkonusu uygulama ileriki yıllarda büyük ölçüde terk edildi.

Doğrudan atmacacılık sorununa odaklanmasa da yerel ve bölgesel karar vericilerin bakış açısını önemli ölçüde değiştiren çalışmalardan biri de o yıllarda DHKD tarafından yürütülen 'Doğu Karadeniz Doğa Koruma Programı' oldu. WWF Uluslararası desteğiyle 1993 sonunda başlatılan ve üç yıl süren program yaşlı doğal ormanların korunması, orman yönetimi ve arazi kullanımı gibi konuları kapsıyordu. Projenin koordinatörlüğünü, o yıllarda Trabzon'daki Doğu Karadeniz Ormanlık Araştırma Enstitüsü'nde araştırma uzmanı olarak çalışan ve Orman Bakanlığı tarafından geçici olarak bu

programda görevlendirilen Oğuz Kurdoğlu yaptı.

DHKD, 1992’de bir Hi-8 kamera yardımıyla beş dakikalık bir kısa film çekti. Atmacaların yakalanması, saklanması ve atmacacılarla yapılan roportajları içeren film bu uygulamanın karanlık yüzünü de sergiliyordu. Sözkonusu film Türkiye’deki bazı ulusal televizyon kanallarında gösterildi, bölgesel ve yerel kanallarda defalarca yayınlandı. Bu sayede birkaç milyon insana ulaşıldı. Yüzlerce kez okullarda düzenlenen eğitimlerde insanları bilgilendirmek için kullanıldı. Filmin VHS kopyaları, bölgedeki av kulüplerine ve orman işletme müdürlüklerine gönderildi. Filmin İngilizce kopyası da üretildi ve Türkiye dışındaki enstitüler ile uzmanlara ulaştırıldı.

Bölgeyi 1990’larda ziyaret eden Alman televizyon kanalı ZDF de Türkiye’deki atmacacılık konusunda daha sonra Almanya’da gösterilen bir belgesel çekti. Atmacacılığa ait belki de ilk toplantı ise Arhavi’de her yıl yapılmakta olan Kültür Sanat Festivali kapsamında gerçekleştirildi.

DHKD, 19 Eylül-2 Ekim 1994 tarihleri arasında, o zamana kadar Türkiye’de gerçekleştirilen en büyük yerel eğitim kampanyasına imza attı. Rize’deki bir lisede basının da yer aldığı bir tanıtım toplantısının ardından, Çayeli ile Gürcistan

DHKD'nin eğitim çalışmalarından görüntüler: İlk yerel sertifika dağıtım etkinliklerinde Oğuz Kurdoğlu, Çayeli, Fındıklı, Hopa and Ardeşen’de atmacacılarla konuşurken, 1994.

**DHKD, 19 EYLÜL-2
EKİM 1994 TARİHLERİ
ARASINDA, 0
ZAMANA KADAR
TÜRKİYE'DE
GERÇEKLEŞTİRİLEN
EN BÜYÜK
YEREL EĞİTİM
KAMPANYASINA
İMZA ATTI**

sınırı arasında yer alan köy ve kasabalardaki ilkokul, ortaokul ve liseler ziyaret edildi. İstanbul, Ankara ve Trabzon'dan gelen gönüllü öğretmenler ve üniversite öğrencilerinden oluşan üç ayrı grup, gerekli araç-gereç ve eğitim malzemeleriyle donatılmış olarak toplam 125 okulu ziyaret etti. Toplam 140 sunum yapılarak 10 binin üzerinde öğrenciye ve yaklaşık 500 öğretmene ulaşıldı. Sunumlar, 50'li dia pozitif seti ve üzerinde ilgili fotoğrafların bulunduğu iki büyük pano kullanılarak yapıldı.

Kampanya kapsamında çocuklar için 5'er bin adet iki farklı resimli kitap hazırlandı. Ayrıca atmacacılar ve kamu kurumları ile halka dağıtılmak üzere hazırlanmış 2 bin adet iki farklı broşür ve kitapçık daha üretildi.

Eğitim çalışmasında kullanılan ve ilk ikisi öğrencilere, son ikisi ise atmacacı ve yöneticilere dağıtılan basılı materyaller

Okul ziyaretlerine ek olarak, çay bahçeleri, avcı dernekleri, karakollar, yerel yönetim birimleri, muhtarlıklar ve camilerde toplantılar düzenlendi.

Eğitim çalışmaları öncesi, Milli Eğitim Bakanlığı'ndan bütün eğitim materyalleri için onay alındı. Bakanlık, bölgesel ve yerel yöneticilere kampanyayı destekleme talimatı verdi.

Toplam 34 bin avroya mal olan kampanya, ICBP'nin Hollanda'daki ortağı VBN tarafından finanse edildi.

Avcularla yapılan toplantılarda ortaya çıkan ortak kaygılar ve atmacaların korunmasının gerekliliği, 1994 yılı sonunda ilk kez Arhavi'de ardından Hopa ve Fındıklı'da atmacacılar derneklerinin kurulmasının yolunu açtı.

Arhavi'de kurulan dernek öncelikle DHKD ile temasa geçti ve bazı konularda aracı olmasını istedi. 2002 yılında Arhavi Atmacacılar Derneği'nden gelen bir mektupta özetle "DHKD'nin atmaca konusunda yaptığı başarılı çalışmaların halkı bilinçlendirdiği, cezai müeyyidelerin değiştiremediği yanlış tutum ve davranışların eğitimle değiştiğini, artık torba tuzakların kullanılmadığı, tepelerde tüfek seslerinin kalmadığı, 2001 yılında Milli Parklar Başmühendisliği kurslarının da katkısıyla olumlu gelişmelerin yaşandığı" anlatılıyordu.

Atmacacılıkla ilgili çalışmalar 2002 yılında yine Arhavi Belediyesi'nin yardımıyla devam etti. Rize'den Gürcistan sınırına kadar olan tüm ilçelerden atmacacıların davet edildiği büyük bir panel daha yapıldı. Panelde mevzuat ve hastalıklar dahil tüm konular daha derinliğine konuşuldu. Bu panele Bakanlık Genel Müdür düzeyinde katılım sağlarken, yaklaşık 300 atmacacı ile yerel politikacılar ve mülki amirler de toplantıya katılmıştı.

Atmaca sahipleri zorunlu kursa katılıyor.

5.2. Kamu Kuruluşlarının Çalışmaları

Yukarıda açıklanan atmacacılık faaliyetleri, 1937 yılında kabul edilen 3167 sayılı Kara Avcılığı Kanunu'na göre yasal değildi. Ancak 1987-88 yıllarından itibaren avcılıkla ilgili yıllık düzenlemelerden sorumlu Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı'na bağlı Orman Genel Müdürlüğü atmacacılıkla ilgili bazı uygulamaları meşrulaştırmanın yollarını aramaya çalıştı. Bu, 3167 sayılı Kara Avcılığı Kanunu çerçevesinde kısmen mümkündü ama bazı çelişkilerin doğmasına yol açıyor ve gerçekçi bir uygulamayı olanaksız kılıyordu. 1980'lerin sonlarında konunun gündemde ön plana çıkmasıyla birlikte kamu atmacacılıkla ilgili sorunları çözmeye konusuna daha çok ilgi göstermeye başladı. Özellikle Orman Bakanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığı, mevzuatı 1990'lı yıllarda giderek daha sıkı bir şekilde uygulamaya başladı. Kamu kuruluşları, atmacacılarla yapılan müzakere sürecinde de etkin rol oynadı. Örneğin, Orman Bakanlığı'na bağlı Arhavi Orman İşletme Müdürlüğü 1994'teki ilk başarılı denemeden hareketle, 1998'de Arhavi/Hopa bölgesindeki 180 atmacacının sertifikalandırılması konusunda kapsamlı bir pilot çalışma yaptı.

Daha sonra, 2003 yılında, 4915 sayılı yeni Kara Avcılığı Kanunu TBMM'de kabul edildi. Buna, 2004 yılında, atmacacılar ve doğa korumacılarla yapılacak işbirliğine yönelik düzenlemeler de eklendi. Alınan kararlar özetle şöyleydi:

- Atmacanın ağ ile yakalanmasına ve bir kişinin 29 Ağustos-15 Kasım arasında toplam iki atmacaya sahip olmasına izin verilir. Resmi yetkililer tarafından yapılacak sağlık kontrolünün ardından en geç 25 Kasım'da bu kuşların serbest bırakılması gerekir.
- En fazla iki birey kızılısrıtlı örümcekkuşunun yakalanması ve yem olarak kullanılmasına izin verilir. Bu kuşların en geç 18 Kasım'da salınması zorunludur.
- Standart av lisansının yanı sıra atmaca yakalamak ve sahip olmak için de bir sertifika edinilmesi gerekir. Bu sertifikanın ücreti (2015), ilk 5 yıllık 'kayıt' süresi için 300 TL'dir (100 ABD Doları); buna ek olarak beş yıllık sertifika vizesi için 150 TL ödenir.
- Atmaca sertifikasını almadan önce en az altı saatlik bir kursa katılmak ve sınava girmek gerekir. İlk pilot eğitim çalışması

2001'den başlayarak Arhavi ve Hopa'da yapılmış ve 2005'te bölge geneline yayılmıştır. Kursa katılabilmek için adayın, 32 saatlik genel avcılık kursunu tamamlaması; atmacacı derneklerinden birine üye olması ve sertifika almadan önce üç üyeden referans alması talep edilir. Sertifikasız şekilde atmaca bulundurmanın ya da avlamanın cezası Kasım 2015 itibariyle 7 bin 500 TL'dir (yaklaşık üç bin ABD Doları).

- Atmacalarla hangi bölgelerde bıldırcın avlanabileceğini belirleyen ayrı bir izin (alan avlanma kartı) almak zorunludur.
- Tüm yıl boyunca en fazla bir atmaca bulundurmak mümkün ancak bu kuş ilgili bakanlık yetkilisi tarafından kaydedilmeli ve halkalanmalı.

Bununla birlikte aşağıdaki gerçekleri de gözden uzak tutmamak gerekir:

- Atmacaların serbest bırakılmasıyla ilgili yukarıda belirtilen tarihler 2015 yılı içindir. Her yıl güncelleme yapılır ve yayımlanır.
- Sertifika alabilmek için asgari yaş sınırı 18'dir.
- Herhangi bir somut veriye dayanıyor olmasa da, yeni Av Yasası'yla birlikte, 2005 yılından itibaren, bu konudaki yasal düzenlemelerin ve yaptırımların daha etkin bir şekilde uygulanmaya başladığı görülüyor.

Bölgede yapılan sınavlardan sonra verilen ilk sertifikalardan biri.

© GERNANT MAGNIN

6. GÜNCEL DURUM

Yaptığımız son araştırmalar yakalanmış atmaca sayısının yüzde 50'ye varan oranda azaldığını ve yemlik yapılmak için öldürölen yırtıcı sayısının yok denecek kadar az olduğunu gösterdi.

2015 YILINDA
YAPILAN
GÖZLEMLERE VE ÇOK
SAYIDA GÖRÜŞMEYE
DAYANARAK
HEM ATMACACI
SAYISININ HEM
DE ATMACACILIK
FAALİYETİNİN
1987'DEN BU YANA
YÜZDE 50 ORANINDA
DÜŞTÜĞÜ TAHMİN
EDİLİYOR

6.1. Uygulanan Yöntem ve Güncelleme Gereksinimi

Raporun iki yazarından biri (Kurdoğlu) bölgede yaşarken, diğeri (Magnin) ise her yıl alanı ziyaret ediyordu. Her ikisi de 1987'den beri atmacacılıkla ilgili çalışmalarını kesintisiz sürdürüyor ve gelişmeleri takip ediyor. Kurdoğlu Arhavi'nin bazı bölümlerinde atmacacı sayısının 2000 yılı itibarıyla yüzde 25 oranında düştüğünü tahmin ederken, son alan çalışmalarıyla yapılan gözlemler ve edinilen bilgiler, yırtıcı kuşların vurulma oranının giderek azaldığını gösteriyor. Kurdoğlu'nun, 2013-2014'de 224 atmacacıyla yaptığı anket çalışmasıyla birlikte, gerçek güncel durumu tam olarak ortaya koyabilmek için 2015 başında kapsamlı bir saha çalışmasının yapılması kararlaştırılıyor.

2015 yılında yapılan alan çalışmasında elde edilen bulguların sunulduğu bu bölüm, aynı zamanda Kurdoğlu'nun 2013-2014 yıllarında yaptığı anketin ilk ham sonuçları ile son yıllara ilişkin gözlem ve izlenimlerin karşılaştırılmasını amaçlıyor.

Alan çalışması için kiralanan bir araç ile 10-14 Eylül arasında, Lars Soerink (BirdLife Hollanda), Ahmet Emre Kütükçü (WWF-Türkiye) ve gönüllü D. Eylül Dizdaroğlu eşliğinde 1987'den beri bilinen alanların bazıları, özellikle Hopa yakınlarındaki Opurmole ve Arhavi yakınlarındaki İsina Tepesi ziyaret edildi. Geçmişten bugüne atmacacılıkla ya da av yasasının uygulanmasıyla ilgili onlarca insanla görüşüldü. Bir atmacacıyla bek yerinde (gümede) dokuz saat geçirildi. 1987'de olduğu gibi bölgedeki bütün köyler ziyaret edildi ve tüneklerde duran atmacaların sayısı kaydedildi. Atmaca zili, bağı ve kızılısrth örümcekkuşu kapamı (rağı) gibi araç gereçleri satan av malzemesi dükkanları tarandı. Çalışmanın süresi 1987'dekiyle karşılaştırılmayacak kadar kısa olsa da, öncelikli bölgelerin bilindiği göz önünde bulundurularak, temel bilgilerin (alan, yöntem vs.) yeniden değerlendirilmesine gerek olmadığına karar verildi.

10 Eylül ve 14 Eylül'de (2015) birkaç saatliğine sırasıyla Pazar ve Ardeşen Atmaca Derneği üyelerinin toplanma mekanı olan kahvehanelere uğranarak 20 yıl önceki bilgilerle günümüz uygulamaları hakkında söyleşiler yapıldı. İlkinde en az 25, ikincisinde 19 atmacacının hazır bulunduğu görüşmeler son derece olumlu geçti.

6.2. Bulgular ve Koruma Çalışmalarının Etkileri

1- Azalan atmacacı sayısıyla birlikte atmaca yakalama faaliyeti de azalıyor.

**2015 YILINDA
GÖRECE AZ SAYIDA
ETKİN ATMACACI
GÖRÜLMÜŞ (11)
VE YALNIZCA 15
GÜMEYE GİDİLMİŞ
OLSA DA HİÇBİR
YERDE YIRTICI
KUŞ KALINTISINA
RASTLANMADI**

Atmacacıların sayısı giderek azalıyor. 1987 yılında yirmi yaş üstü 741 aktif atmacacının tespit edildiği Arhavi’de (Kurdoğlu 1988), 2014 itibarıyla yaklaşık 450 atmacacı kalmıştı (Kurdoğlu 2016, hazırlık aşamasında). Bu tahmin 2015’te kaydedilen aktif güme sayısı ile doğrulandı. Örneğin, 1987 yılında Arhavi yakınlarındaki İsina Tepesi’nde 25 (bunlardan 15’inin 1987’de farklı tarihlerde 15 farklı atmacacı tarafından kullanıldığı görülmüştü), Hopa yakınlarındaki Opurmole Tepesi’nde ise 13 (bunlardan 9’unun 1987’de dokuz farklı atmacacı tarafından kullanıldığı görülmüştü) güme vardı. 2015 yılında, benzer tarihlerde ve uygun hava koşullarında İsina Tepesi’nde sekiz (dördü dört farklı atmacacı tarafından kullanılan), Opurmole Tepesi’nde ise üç (yalnız biri bir atmacacı tarafından kullanılan) güme belirlendi ama güvenilir bilgiler burada yalnızca iki atmacacının aktif olduğunu gösteriyordu. Bu azalmanın arkasındaki nedenin daha iyi başka yakalama yerlerinin bulunması olup olmadığı da kapsamlı bir şekilde araştırıldı. Ayrıca bakılan yerlerin ya da gelme zamanının yanlış olup olmadığı da değerlendirildi ve sonuç olarak gözlemlerin doğru olduğu sonucuna varıldı. 2013-2014 yıllarında görüşülen atmacacıların yüzde 70’inden fazlası, atmacacı sayısının azaldığını düşünüyor. Bu değerlendirmeler ışığında, 2015 yılında yapılan gözlemlere ve çok sayıda görüşmeye dayanarak hem atmacacı sayısının hem de atmacacılık faaliyetinin 1987’den bu yana yüzde 50 oranında düştüğü tahmin ediliyor.

Aktif atmacacı sayısının ve atmaca yakalama faaliyetinin azalması daha az sayıda kuşun yakalandığı anlamına geliyor. Sokaklarda

Haşlanmış yumurta yiyen kızılısırtlı örümcekkuşu, Arhavi 2015.

© GERNANT MAGNIN

2013-2014
YILLARINDA
GÖRÜŞME YAPILAN
224 ATMACACININ
YÜZDE 70'İ
GEREKLİ BELGEYE
SAHİP OLDUĞUNU
SÖYLEMİŞTİ

görülen kuşlar da 1987'ye göre kesinlikle daha az sayıda. Buna karşılık atmacacı derneği üyelerinin bir araya geldiği yerlerde, örneğin atmacacı kahvehanelerinde, atmacalar hala yoğun şekilde bir arada görülebiliyor. 1987 yılında bu tip dernekler olmadığı için sayısal karşılaştırma yapmak zor. Yine de insanların sahip olduğu atmaca sayısının 1987'ye göre en çok yüzde 50 oranında azaldığı söylenebilir.

Kesin olmamakla birlikte, 2015 yılında 7 bin 500 atmacanın yakalandığı tahmin ediliyor. Bu sayı, kızsırtılı örümcekkuşlarına besin sağlamak için öldürülen atmacalar dışarda tutularak 1987'deki sayıya oranlandığında, dört bin atmacanın hemen bırakıldığı, üç bin 500'ünün atmaca avlamak için tutulduğu ve yaklaşık 500 atmacanın kursak hastalığına bağlı olarak esaret altında öldüğü varsayılabilir. Ölümlerden sonra geride kalan tutulmuş 3 bin kuş ise ya gereken tarihte ya da daha önce salınacaktı. Bu kuşların kışı atlatıp baharda üreme alanlarına tekrar göç etmeyi başarıp başaramadığı konusu ise ancak yakın gelecekte yapılacak lisanslı halkalama çalışmalarıyla aydınlatılabilir (Bölüm 4.8).

Proje ekibinin, 2015 yılında yalnız iki kuşun bütün yıl alıkonulduğuna tanık olması, atmacanın kış boyunca evde tutulma olasılığının oldukça düşük olduğunu gösteriyor. Arhavi bölgesinde bütün yıl boyunca alıkonulan atmaca sayısının 10'u geçmeyeceği tahmin ediliyor.

Atmaca yakalama faaliyetinin azalmasıyla, yem olarak kullanılmak üzere yakalanan kızsırtılı örümcekkuşlarının sayısının da yüzde 50 oranında düştüğü varsayılabilir.

2- Yırtıcı kuşların vurulması ve yakalanması önemli ölçüde azaldı, hatta ortadan kalkma noktasına geldi.

2015'teki beş günlük arazi çalışması sırasında toplam iki el tüfek sesi duyuldu. Bu durum, alanın tamamında avlanmanın sürekli ve sık olduğu 1987 yılıyla karşılaştırıldığında, üstelik Arhavi'deki İsina Tepesi gibi atmacacı gümelerinin fişeklerle dolu olduğu bir sıcak nokta göz önüne alındığında, ciddi bir tezat oluşturuyor. 2015'te İsina ve çevresinde iki tam gün (bir cumartesi dahil) geçirildi. Bu süre zarfında hiç tüfek sesi duyulmadı ancak toplam 12 adet boş fişek bulundu. 1987 yılına ait, silah taşıyan atmacacı sayısını belirten notların bir kısmı kaybolsa da hafızalarımız bunun yüzde 90 düzeyinde olduğunu söylüyor. Aynı yerde 1987'de çekilen 16 fotoğrafta 16 farklı atmacacıdan 15'inin tüfek taşıdığı

ATMACACILAR
ARTIK 'ELİ SİLAHLI'
DEĞİL GERÇEK BİRER
ATMACACI OLMAKLA
ÖVÜNÜYORDU
(1990'LARIN
ORTALARINA KADAR
BU TİP BİR AYRIM DAN
SÖZ ETMEK MÜMKÜN
DEĞİLDİ)

görülyüyor. O zaman neredeyse tüm avcılarının tüfeği olmasına rağmen 2015 yılında karşılaşılan 11 atmacacının hiçbirini tüfek taşı-mıyordu.

1987'de bölge genelinde, atmacacılık yapılan tepelerdeki gümele-rin etrafında yaklaşık on yırtıcı kuşa ait parçalanmış kanada rast-lanabiliyordu. Öyle ki bu, tepelerin üstünden geçen yırtıcı kuşların adeta kaderiydi. 2015 yılında görece az sayıda etkin atmacacı görülmüş (11) ve yalnızca 15 gümeye gidilmiş olsa da hiçbir yerde yırtıcı kuş kalıntısına rastlanmadı. Sadece haşlanmış yumurtayla ya da etle dolu küçük kutuların bağlandığı tünekler üzerinde bir-kaç kızılısrıtlı örümcekkuşuyla karşılaşıldı.

Yırtıcı kuşların vurulması ve yakalanmasının azaldığı yönünde-ki varsayım bütün atmacacılar ve görüşme yapılan diğer kişiler tarafından da doğrulanıyor (yaklaşık 60 kişi). Bu kişiler eskiden bilinçsizlik ya da mühreyi (ğaço) canlı tutmak için ete duyulan gereksinim nedeniyle atmaca dahil pek çok yırtıcı kuşun tereddüt-süz öldürüldüğünü beyan etmişti.

3- Atmaca yakalayanlar ile atmaca sahiplerinin çoğu artık ge-rekli belgeye sahip ve atmaca sahipleri daha bilgili ve deneyimli bir topluluk haline gelmiş durumda.

Atmacacıların büyük çoğunluğunun, bu kuşları yakalamak ve bulundurmak için gerekli belgeye sahip olduğu tespit edildi. Sözkonusu kişilerin tümü, yönetmelik gereği altı saatlik zorunlu atmacacılık kursuna katılmıştı. 2013-2014 yıllarında görüşme

yapılan 224 atmacacının yüzde 70'i gerekli belgeye sahip olduğunu söylemişti (Kurdoğlu, hazırlık aşamasında). 2015 yılında Orman ve Su İşleri Bakanlığı 12. Bölge Müdürlüğü tarafından toplam bin 600 adet sertifikanın verilmesi (bir kişi en çok iki kuşla sahip olabiliyor) bölgede toplam 3 bin civarında kuşun ev hayvanı olarak tutulduğunu ortaya koydu. Ayrıca, gelişen atmaca dernekleri, atmacacılar arasında etkili bir otokontrolün sağlanması ve bir cemiyet anlayışının gelişmesi anlamına geliyordu. Atmacacılar artık 'eli silahlı' değil gerçek birer atmacacı olmakla övünüyor (1990'ların ortalarına kadar bu tip bir ayırmadan söz etmek mümkün değildi). Önceki atmacacı neslinin uygun olmayan atmacaları bile öldürüp bunlarla kızsırtlı örümcekkuşlarını beslediği gerçeği inkar edilmese de, böyle bir durumun artık sözkonusu olmadığını biliyoruz.

4- Atmaca yakalayanların ve atmaca sahiplerinin yaş aralığı değişiyor.

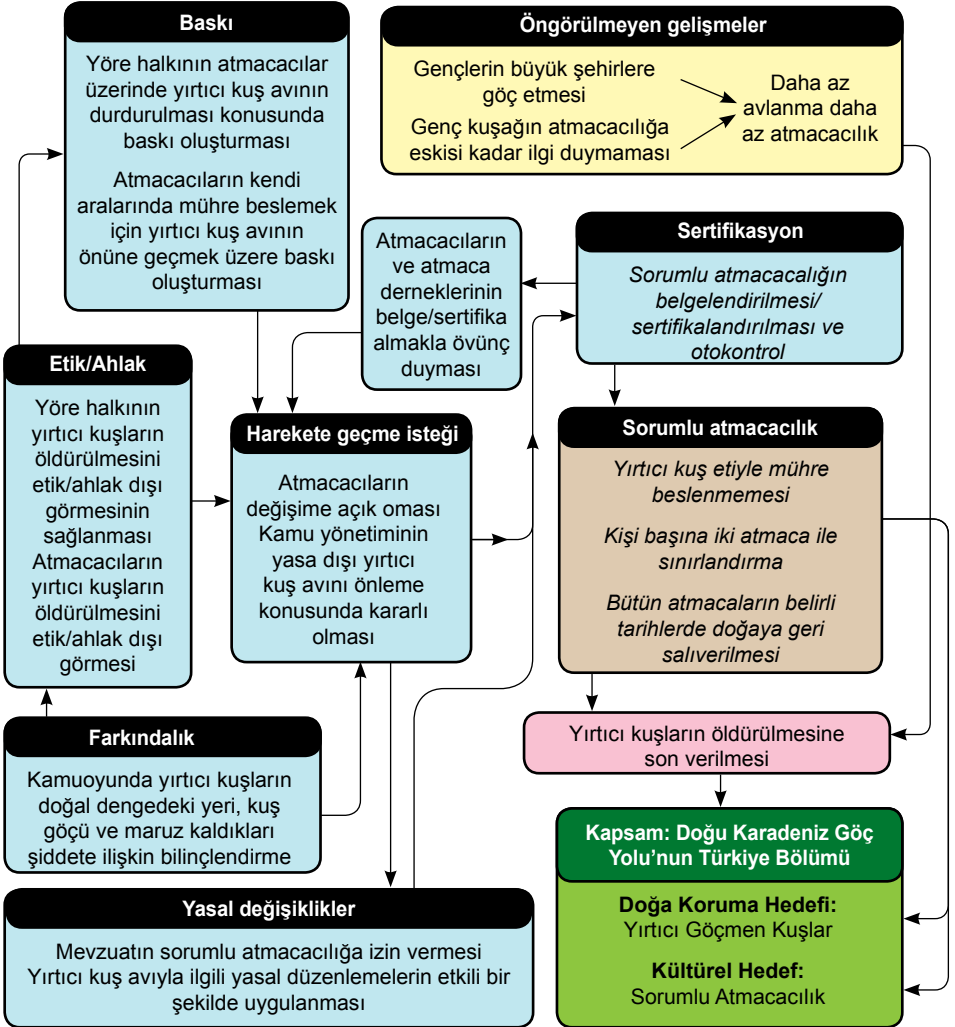
1987'de atmaca yakalayan kişilerin çoğunluğunun 17-50 yaşları arasında, atmaca sahiplerinin ise daha geniş bir yaş aralığında olduğu tahmin ediliyordu. 2015'te ise atmaca yakaladığı tespit edilen en genç kişinin yaşı 30'un üzerindeydi ve bu durum atmaca sahipleri için de geçerliydi. Yüzyüze görüşülen atmacacıların çoğu, oğullarının bu uğraşla ilgilenmediğini ya da çok az ilgilendiğini söylüyordu. Yeni yasaya göre, atmaca yakalamak ya da bulundurmak için gereken asgari yaş sınırı 18'dir.

Sonuç olarak, 2015 saha çalışması, doğa koruma etkisi açısından, son yıllarda şu sonuçların ortaya çıktığını gösteriyor:

1. Atmaca yakalayanların ve atmaca sahiplerinin sayısı yüzde 50'ye varan bir oranda azaldı.
2. Yakalanan kızsırtlı örümcekkuşlarının ve atmacaların sayısı yüzde 50'ye ulaşan bir oranda düştü.
3. 1987 yılında öldürülen yırtıcı kuş sayısının 18 bin 750'ye kadar çıktığı tahmin edilse de atmacalar da dahil olmak üzere, canlı mükhre beslemek için öldürülen yırtıcı kuşların sayısı çok azaldı ya da tamamen bitti.

7. ANALİZ: DEĞİŞİMİN NEDENLERİ

Doğu Karadeniz'de atmacacılığın 'sorumlu' bir seviyeye getiren bu doğa koruma başarısında çok sayıda etkenin katkısı oldu. Aşağıdaki *değişim teorisi* şeması bu etkenler arasındaki ilişkiyi gösteriyor.

1990'ların başına kadar atmacacılık nedeniyle Doğu Karadeniz Bölgesi'nde öldürülen yırtıcı kuş sayısı yılda 18 bin 750'yi buluyordu. Son dönemde av tüfeklerinin eklenmesi dışında yüzyıllardır süregelen bu gelenek büyük oranda değişmedi. Bu durum, ulusal kamuoyu tarafından pek bilinmese de yöre halkı nezdinde kabul görüyordu. Mevzuat, bu amaçla ağ kullanımını, mührelerini, adı geçen kuş türünün yakalanmasını ve vurulmasını açıkça yasaklasa da etkili bir şekilde uygulanamıyordu.

Koruma çalışmaları, yırtıcı kuş katliamının önüne ancak sorumlu bir uygulama (sorumlu atmacacılık) ile geçilebileceği düşüncesiyle başlatıldı.

1990'ların başında yürütülen, geniş kapsamlı bilinçlendirme çalışmaları, binlerce yırtıcı kuşun katledildiği gerçeğinin Türkiye genelinde ve yerel ölçekte (hem halk hem de kamu kurumlarınc) anlaşılmasını sağladı. Bu da, atmacacılık faaliyetinin eski uygulama şeklinin kabul edilemez ve etik dışı olduğu yönünde yaygın bir kanaatin oluşmasına fırsat tanıdı.

Kamu yönetimi, atmacacılar ve doğa korumacılar arasında süregelen yapıcı ilişkiler bütün tarafların ortak bir noktada buluşmasını mümkün kıldı.

Tarafların tümü o zaman yürürlükte olan Kara Avcılığı Kanunu'nun (1937) yeterince esnek olmadığını ve atmacacılığın sorumlu bir biçimde de olsa devam etmesine izin vermediğini kabul etti. 2003'te çıkarılan yeni Kara Avcılığı Kanunu'yla bir-

© LARS SOERINK

**KASTEN ÖLDÜRÜLEN
YIRTICI KUŞ
SAYISI 1990'LARIN
SONUNDA AZALMAYA
BAŞLADI VE 2015
YILINDA NEREDEYSE
TAMAMEN DURMA
NOKTASINA GELDİ**

likte yasal sınırlamalar kaldırıldı ve daha sonra 2004'te kabul edilen düzenlemelerle sorumlu atmacacılık uygulamalarını kolaylaştırıcı hükümler getirildi.

Bu arada atmacacılar, kurdukları dernekler yoluyla bir araya gelerek etik ilkeler ve uygulamalar geliştirdi. Atmacacıların büyük bölümü bu faaliyet için gerekli belgeleri aldı. İlgili kamu idaresi de (bugünkü adıyla Orman ve Su İşleri Bakanlığı) bu yöndeki uygulamalarını hızlandırdı. Belge almak için gereken asgari yaşın 18 olması , daha küçük yaştaki çocukların atmaca yakalamak için götürülemeyeceği ve kollarında atmacalarıyla köye gururla dönen çocukların olmayacağı anlamına geliyordu. Bu uygulama küçük yaştaki atmacacıların azalmasına neden oldu.

Sonuç olarak, kasten öldürülen yırtıcı kuş sayısı 1990'ların sonunda azalmaya başladı ve 2015 yılında neredeyse tamamen durma noktasına geldi.

Gençlerin okumak ve/veya çalışmak için şehirlere gitmesi ile atmacacılığa ilgilerinin giderek azalması gibi başka etkenlerin de bunda rol oynadığı aşikâr. Örneğin, 18 Avrupa ülkesinde, 1990-2012 yılları arasında avcı sayısı yaklaşık yüzde 20 oranında düştü (Massei, 2014). Büyük olasılıkla Türkiye'de de benzer bir eğilim sözkonusuydu. Yol ağlarının gelişmesi ve daha çok insanın araç sahibi olmasıyla beraber atmaca yakalama seansları iki-üç günden bir güne düştü. Bununla birlikte, atmacacıların canlı mühre (ğaço) için gereken taze eti yanlarında taşıyabilmeye başladı ve yırtıcı kuşların öldürülmesine gerek kalmadı.

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Her yıl 18 bin 750 yırtıcı kuşun katledilmesiyle sonuçlanan ciddi bir sorunun başarılı şekilde çözüme kavuşturulduğuna dair net bulgular ortaya koyan bu çalışma ile elde edilen deneyim ve alınan dersler iki başlık altında değerlendirilebilir. Bunlardan dördü, başka doğa korumacıların da

faydalanabileceği *stratejik dersler*, dördü de daha çok uygulama açısından önemli görülen *pratik dersler*dir.

Stratejik dersler:

- 1. Kaybolan temel etik değerleri yeniden ortaya çıkarmak ve onlarla yeniden bütünleşmek.** Yırtıcı kuşlar, bölgede yüzyıllardır yakalanıyor ve öldürülüyordu, ancak sayılara ve koşullara bakıldığında yapılan iş sürdürülebilir görünmüyordu. Bununla birlikte kamuoyu, artan avcı sayısına, bu avcılarının artan boş zamanlarına, ucuz av tüfeklerine ve tüfek sahibi birkaç kişinin disiplinsiz hareketine tepki verme ve bu işe çekidüzen verilmesini sağlama konusunda etkili olamadı. Çoğu yırtıcı kuş türünün sayısındaki azalmaya karşın, bu geleneğin küresel sonuçlarının da farkına varılmıyordu. Toplumsal bilinçlendirme kampanyaları sırasında, mükhre olarak kullanılan kuşları (ğaço) beslemek için yırtıcı kuşları öldürme alışkanlığının etik dışı olduğu kararlı bir şekilde vurgulandı. Bu görüş “Doğada atmaca ile diğer kuşlar arasında bir fark yoktur, hepsi aynı değerdedir” cümlesiyle açıklandı. Temel etik değerlerle yeniden bağ kurulması çabasının etkileri beklenenden çok daha hızlı ve geniş oldu. Hatta yırtıcı kuş katliamının büyük ölçüde durmasına yol açan gelişmeleri ileri taşıyan ve bu konudaki tartışmaları ateşleyen en önemli etken bu olabilir.
- 2. Önde gelen paydaşları sürece dahil etmek.** Yırtıcı kuşları öldürmenin etik dışı olduğu vurgusu, atmacacılık faaliyetini reforma götüren en büyük neden haline geldi. Atmacacılar da bu başarının elde edilmesini sağlayan çeşitli modeller ve farklı yollar önererek sürece yardımcı oldu.
- 3. Kamu idaresiyle işbirliği yapmak.** Kamu temsilcileriyle yakın ilişki ve yapıcı işbirliğini, meşru ve uzun vadeli

BU ÇALIŞMA HER YIL
18 BİN 750 YIRTICI
KUŞUN
KATLEDİLMESİYLE
SONUÇLANAN CİDDİ
BİR SORUNUN
BAŞARILI BİR ŞEKİLDE
ÇÖZÜME
KAVUŞTURULDUĞUNA
DAİR NET BULGULAR
ORTAYA KOYUYOR

değişimin ön koşulu olarak kabul etmek gerekir. Kamu yönetiminden beklenen değişimde de toplum desteği önemlidir.

4. Gerektiğinde zor kararlar almaktan çekinmemek.

DHKD, daha ilk günden, atmacacılığa bütünüyle karşı bir pozisyon almadı. Hatta atmacaların ve kızsırtılı örümcekkuşlarının koruma statülerinin düşürülmesi gibi, doğa koruma hassasiyetine ters düşebilecek cesur kararlarla, olası eleştirileri göze aldı.

Pratik dersler:

5. Değişimin zaman alacağını unutmamak. Bu raporda yer alan olaylar zinciri 1987'de başladı ve ancak otuz yılın sonunda bugünkü sevindirici sonuca ulaşıldı.

6. İlgelere ve proje hedeflerine sadık kalmak. DHKD (ve işbirliği ortakları) bu süre boyunca meseleyi kararlı bir şekilde takip ederek rotasını hiç değiştirmede. Daha kolay maddi destek sağlanabilecek başka projelerin ve sık sık değişen yeni koruma önceliklerinin cazibesi düşünüldüğünde, bunun Dernek/Vakıf için kolay olmadığı aşikâr.

7. Yerel ve içsel harekete inanmak. Devam eden projelerin dışında, çoğunlukla yerelden aldığı destekle DHKD (bugün WWF-Türkiye), yazarlardan birinin son 28 yıl boyunca bölgede (14 yıl Trabzon'daki Orman Araştırma Müdürlüğü ve 12 yıl Artvin ve Trabzon'daki Orman Fakültelerinde) çalışmış olmasından büyük fayda gördü.

8. Uygun maliyetli doğa koruma çalışması yapmak. Stratejik başarılar elde etmek için büyük paralar harcamak şart değil. Bu raporda anlatılan çalışmaların (ofis giderleri ve bu konuda 28 yıl boyunca yapılan tüm çalışmalar dahil) toplam maliyeti, muhtemelen 100 bin Avroyu (yaklaşık 330 bin TL) aşmadı.

İleride bu olumlu gelişmeler herhangi bir nedenle tersine dönebilir. Hatta bu geniş coğrafyanın kısıyında köşesinde gelişmelerin henüz ulaşmadığı ve hala insanların kural dışına çıktığı yerler bulunabilir. Örneğin Rize Pazar'da kesinlikle yasak olmasına rağmen ters göç zamanında (mart-nisan ayları) atmaca yakalamaya yeltenen birkaç kişi olduğu haberi alındı. Bu yüzden gelişmeleri düzenli olarak izlemekten vazgeçmemek gerekiyor.

9. KAYNAKÇA

A history of research on the Eastern Black Sea migration route. 18/11/2015 tarihinde şu adresten indirildi: <http://www.batumiraptorcount.org/research/history-research-eastern-black-sea-migration-route>.

Abuladze, A. 2013. Materials towards a Fauna of Georgia, Issue VI. https://www.academia.edu/7755158/Birds_of_Prey_of_Georgia

BirdLife International (2015) Species factsheet: Coturnix coturnix. 18/11/2015 tarihinde <http://www.birdlife.org> adresinden indirildi.

Bijlsma, R.G. 1987. Bottleneck areas for migratory birds in the Mediterranean region. ICBP Study Report No. 18, Cambridge.

Jansen, J. 2013. Assessment of the shooting of migrating raptors in the Batumi Bottleneck. Evolutionary Ecology Group, Department of Biology, University of Antwerp, Belgium.

Kumerlovee, H. 1966. Beizjagd in der heutigen Türkei (*Falconry in modern Turkey*). Dt Falkenorden 1966: 41-43.

Kurdoğlu, O. 1988. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Gündüz Yırtıcı Kuşları ve Özellikle Doğu Atmacası (*Accipiter nisus*) ile Yapılan Avcılık (*Hunting with raptors and especially Sparrowhawks in the north-east Black Sea region*). Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.

Kurdoğlu, O. 2002. Değişen Dünya Değişmeyen Gelenek: Atmacacılık, Yasal Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri (*Unchanged traditions in a changing world: legal status, problems and possible solutions of falconry*). Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, Bildiriler Kitabı, Cilt No:2, s.643-652, Artvin, Türkiye.

Kurdoğlu, O. (hazırlık aşamasında). A socio-economic study and re-evaluation of falconry practices in north-east Turkey. Karadeniz Technical University, Turkey.

Maanen, E. van, Goradze, I., Gavashelishvili, A., Goradze, R., 2001. Trapping and hunting of migratory raptors in western Georgia. Bird Conservation International 11, 77-92.

- Maanen, E. van, Gavashelishvili, A., Goradze, I., Goradze, R. 2001. Ecologie, aantallen en bescherming van roofvogels in Georgië (*Ecology, numbers and conservation of raptors in Georgia*). De Takkeling 9(2):118-134. (Journal of the Dutch Working Group on Birds of Prey).
- Magnin, G. 1989. Falconry and hunting in Turkey during 1987. ICBP Study Report No. 34. Cambridge.
- Magnin, G. 1991. Hunting and persecution of migratory birds in the Mediterranean region. Pp 63-75 in: Salathe, T. (Ed.) Conserving Migratory Birds. ICBP Technical Publication 12. Cambridge.
- Magnin, G. & Yazar, M. 1997. Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları. (320 sayfa). Doğal Hayatı Koruma Derneği, İstanbul.
- Massei, G., Kindberg, J., Licoppe, A., Gačić, D., Šprem, N., Kamler, J., Baubet, E., Hohmann, U., Monaco, A., Ozoliņš, J., Cellina, S., Podgórski, T., Fonseca, C., Markov, N., Pokorny, B., Rosell, C., Náhlik, A., 2014. Wild boar populations up, numbers of hunters down? A review of trends and implications for Europe. *Pest Manag Sci.* 2015 Apr;71(4):492-500. doi: 10.1002/ps.3965.
- Meyburg, B.U., 2005. Zug und Verfolgung der Greifvögel in der südlichen Türkei (*Migration and persecution of raptors in southern Turkey*). In *Orn. Mitt.*, pp. 12-16.
- McCulloch, M.N., Tucker, O.M., Baillie, S.R. 1992. The hunting of migratory birds in Europe: a ringing recovery analysis. *Ibis* 134 suppl. I: 55-65.
- Turkish Falconry. 2013. Hunting Quail with a Sparrow Hawk. 18/11/2015 tarihinde bu adresten erişildi: <https://www.youtube.com/watch?v=jpqWckbkLYY>
- Vansteelant, W.M.G., Verhelst, B., Shamoun-Baranes, J., Bouden, W., van Loon, E.E., Bildstein, K.L. 2014. Effect of wind, thermal convection, and variation in flight strategies on the daily rhythm and flight paths of migrating raptors at Georgia's Black Sea coast. FNWI: Institute for Biodiversity and Ecosystem Dynamics (IBED), FNWI: Institute for Biodiversity and Ecosystem Dynamics (IBED). 17/04/2017 tarihinde bu adresten erişildi: <http://hdl.handle.net/11245/2.136183>

Vansteelant, W.M.G., 2016. From thermal to flyway: how weather shapes the soaring migration of European Honey Buzzards *Pernis apivorus* at multiple scales. PhD dissertation, Faculty of Science, Amsterdam University. 17/04/2017 tarihinde bu adresten erişildi: <http://hdl.handle.net/11245/1.507795>

Verhelst B., Jansen, J., Vansteelant, W. 2011. South West Georgia: an important bottleneck for raptor migration during autumn. *Ardea* 99:137-146. 17/04/2017 tarihinde bu adresten erişildi: http://www.batimiraptorcount.org/sites/default/files/imce/docs/verhelstetal-2011-georgia_bottleneck_raptor-migration_autumn-ardea.pdf

Woldhek, S. 1980. Bird Killing in the Mediterranean. European Committee for the Prevention of Mass Destruction of Migratory Birds, Zeist, Netherlands.

DOĞU KARADENİZ'DE ATMACACILIK

%100

GERİ
DÖNÜŞTÜRÜLMÜŞ

15.000

1987'de yaklaşık 15 bin atmaca yakalanmıştı.

%50

1987'den bu yana atmaccıların ve atmaca sahiplerinin sayısı %50 oranında azaldı.

0

Yaklaşık 30 yılı bulan doğa koruma çalışmalarından sonra tuzak yemi yapılmak üzere öldürülen yırtıcı kuş sayısı neredeyse sıfıra indi.

34.000

1994'te eğitim çalışmalarını için harcanan miktar (Avro).

Neden buradayız:

Dünyanın doğal çevresinin bozulmasını durdurmak ve insanların doğayla uyum içinde yaşadığı bir geleceğin kurulması için.

wwf.org.tr